

UXÍO NOVONEYRA E A LINGUA LITERARIA

María Xesús Nogueira Pereira

recóllete i érgote no verbo enteiro
no verbo verdadeiro que fala o pueblo
U. N. "Letanía de Galicia"

A linguaxe poética de Uxío Novoneyra foi obxecto dalgunhas análises que se centraron tanto nas súas particularidades morfolóxicas e léxicas (Novo 2004) como na evolución ao longo das distintas variantes dalgún dos seus textos (Silva 2010). Máis desatendidas estiveron até o de agora outras cuestións que non teñen tanto que ver con estes procesos senón co pensamento do escritor a respecto da lingua e, en particular, do código literario. Abordar as ideas e actitudes que Novoneyra mantivo a respecto da coine literaria supón enfrontarse a unha polémica na que se viu envolto nos últimos anos, a raíz de mostrar a súa disidencia coas solucións prescritas pola normativa oficial. A controversia, amplificada sen dúbida pola centralidade que naquela altura ocupaba na literatura galega¹, non debe considerarse un feito illado. Ao contrario, cómpre enmarcala no que foi a historia da elaboración do código literario –nomeadamente poético– ao longo da década dos oitenta, do que a miúdo se ofrecen visións en exceso polarizadas e simplistas. Alén de querer contribuír, en humilde medida, a este coñecemento, o presente traballo pretende tamén acrecentar un campo igualmente descoidado como é o do ideario lingüístico dos escritores, sobre todo no que a ao estándar se refire.

Ao longo da obra de Novoneyra son moitos os momentos nos que a lingua constitúe o eixe temático das composicións. Igualmente numerosas son, aínda que menos coñecidas, as declaracións públicas acerca do idioma, pronunciadas en ocasións en espazos ben diversos. Trátase dun material heteroxéneo e disperso que nos últimos tempos foi exhumado e recuperado grazas a diferentes iniciativas entre as que cómpre salientar as da Asociación de Escritores en Lingua Galega e o seu Centro de Documentación, a revista *Terra e Tempo* e o Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades, que reuniron textos inéditos, espallados ou perdidos². Os documentos, os máis deles de finalidade pragmática, conteñen unha valiosa información sobre as cuestións que centrarán a análise desta achega: o compromiso co idioma e a súa ideas a respecto da lingua literaria.

1 Novoneyra ocupou a presidencia da AELG entre os anos 1988 e 1999.

2 Vid. Referencias bibliográficas.

O COMPROMISO DO ESCRITOR COA LINGUA

Ao longo da súa vida foron moitas e moi numerosas as ocasións nas que o Novoneyra puxo de manifesto o compromiso co idioma. Fíxoo en pregóns, feiras do libro, intervencións en calidade de presidente da Asociación de Escritores en Lingua Galega, presentacións de libros e mesmo en reunións políticas. O poeta foi elaborando un discurso en defensa do idioma sustentado nos seguintes argumentos:

1. A LINGUA COMO DEREITO

Nas palabras que precederon un recital celebrado nas Pontes en maio de 1989 Novoneyra lembraba aos asistentes que “falar a súa Lingua”

é un dos máis irrenunciábeis dereitos humanos e o mínimo de dinidade exixible pra un pobo³. [...] Non hai maior indinidade e floxeira interior que deixar perder a lingua. (Alonso 2010: 109)

Foron tamén moitas as ocasións nas que o escritor insistiu na responsabilidade de velar pola lingua con independencia de intereses partidistas⁴. Unha delas foi o Pregón da Feira do Libro de Santiago do ano 1987, onde expuxo unha idea que, cando vai alá case un cuarto de século, non perdeu a súa vixencia:

Todo galego de toda ideoloxía que implique responsabilidades do común ten que ter a responsabilidade da nosa lingua i a nosa cultura, que son o máis fondo, o máis conformado, a expresión viva do **noso común**.

(...)

Retomo o fío de que niste intre estamos tódolos galegos, repito: os de tódolos credos e partidos, implicados no afianzamento da nosa lingua⁵ i a nosa cultura do noso país. (Alonso 2010: 101)

2. A LINGUA COMO IDENTIDADE

O poeta botou man a miúdo dun argumentario clásico do nacionalismo para concienciar os seus oíntes sobre a necesidade de conservación da lingua, considerada trazo principal de identidade desde tempos inmemoriais. Nunhas “palabras pra ler en Montevideo no Día da Poesía Galega en América” celebrado en 1994 explicaba:

3 No texto “O partido e a lingua” (1992), escrito para *Diario de Galicia*, Novoneyra demanda unha galeguización dos partidos políticos e alude aos “dereitos nacionais” dos pobos entre os que figura “o respecto a súa peculiaridade lingüística, como a marca máis patente da identidade e signo do seu fondo común” (VV. AA. 2009: 139).

4 “I é agora cando todos deben, debemos, ter conciencia de que todos estamos implicados [na recuperación nacional de Galicia], porriba de intereses e credos políticos”. (Alonso 2010: 101).

5 Novoneyra vincula o seu compromiso á loita polo “poder político do futuro”, advertindo que este “será moi distinto segun que a nosa lingua se sosteña ou non” (Alonso 2010: 102).

Todo o que foi un pobo sólo pode caber e resumirse na Lingua. Nela quedaron como fixados, esbrugados, gravados a buril, tódolos rostros dise pobo que se animan e volven cando alguén o fala con mediada plenitude e acento. (Alonso 2010: 139)

Novoneyra reforza ademais este argumento con outra idea que posúe gran relevancia na súa poética, principalmente na d'Os *eidós*, como é a consideración da lingua como memoria do pasado. No final da presentación de *Muller pra lonxe* celebrada no salón de sesións da Deputación de Lugo en 1987 expresaba o desexo de que “na próxima lexislatura, ou na seguinte, ou na outra, como hoxe sona, sone por fin sólo eiquí a fala, a lingua de Galicia”, afirmando que

ela [a lingua] é o único sagrado pra todos nós, ó gardar o noso pasado profundo e común, de todos e de cada un⁶. (Alonso 2010: 100)

En canto *expresión viva do noso común*, insistiu na capacidade de unión que posúe a lingua en dous recitais celebrados na Coruña 1992, na Aula de Cultura de Caixa Galicia e no Instituto de Montalto. No primeiro deles afirmou con rotundidade que

a lingua é a nosa unión⁷ aunque nos creamos solos i a nosa única pervivencia aunque nos creamos mortais. (Alonso 2010: 122)

No segundo baseouse no feito de que “solo somos pasado i a lingua é memoria do pasado” para explicar que “é o que temos en común, o que nos liga”:

a lingua propia vale pra algo máis que pra comunicarnos. Vale pra unirmos, unirmos e gardarnos. (Alonso 2010: 127)

Ao mesmo tempo, salientou o labor da poesía, que “suple as carencias do intre social dos pobos, e sostén o que se chama o fogo sagrado, á espera de outro intre máis propicio pra liberdade, a xusticia i a dinidade humana” (Alonso 2010: 119), e tamén dos poetas, “ca súa capacidade de resistencia, ca súa desesperada esperanza, armados co pasado profundo do seu pobo, núos, sin máis que a palabra” (*ibidem*).

O peso identitario da lingua debe ademais pórse en relación coa fundamentación d'Os *eidós* en canto libro escrito cunha “lingua que xa sabía da terra, aprendida século a século” (Alonso 2010: 122), que o poeta só tiña que transcribir, á que se volverá máis adiante.

6 Cfr.: “O Pasado, a profundidade do Pasado, solo está vivo na lingua. Non só é o xeito dun pobo senón que garda incluso o acento, a presenza i a figura de tódolos que a faláron. Por iso nos move i é sagrada pra nós. O máis sagrado. Quizaves o único sagrado despois de toda desmitificación e desacralización habidas” (Presentación de *O galego e as leis*, 1991, VV. AA. 2009: 147).

7 “Por algo os pobos defenden a súa identidade na forma da súa lingua, por algo non envellece o sentimento de nación” (Alonso 2010: 122).

3. A LINGUA-PATRIA

Outra das ideas recorrentes de Novoneyra é aquela que identifica lingua e patria. Na súa formulación, o escritor botou man reiteradas veces da afirmación de Fernando Pessoa “minha pátria é a minha lingua”⁸. No final pregón da Feira do Libro de Vigo, en 1982, enlazaba esta sentenza cunha identidade ancorada no pasado, na liña do exposto máis arriba:

A miña patria é a fala galega, como dixo Pessoa da súa portuguesa. É a nosa forma secular inconfundible e única, co alento dos vellos pais e toda a carga de corazón e pasado, chamándonos seus (Alonso 2010: 90).

A autoridade de Pessoa convértese, como se poderá comprobar ao longo a exposición, nun verdadeiro *leit-motiv* no discurso de Novoneyra sobre a lingua⁹.

4. A LINGUA ESCRITA

Á tríade argumentativa dereito-identidade-patria engadiu aínda Novoneyra outra idea central no seu discurso sobre a lingua. Trátase do papel fundamental desempeñado pola escritura na súa pervivencia. Así o explicaba nas palabras previas a un recital celebrado nas Pontes en 1989 con motivo das Letras Galegas, no que reformulou un dos tópicos máis reiterados da historia da lingua:

Celébrase o día das **Letras Galegas**, non só polas **Letras** nosas en si, senón porque foron os escritores e poetas nosos quen ó usar o galego nas súas obras literarias reivindicaron o seu uso como lingua propia, hable non só pra creación literaria senón pra tódolos usos de comunicación colectiva, pra Educación, pra Administración. (Alonso 2010: 108-109)

A sobredimensión do texto escrito e, por ende, da función do poeta queda patente na xustificación da “mitificación da poesía e da creación literaria galega, dos poetas i escritores” levada a cabo no acto das Letras celebrado no Instituto de Montalto en 1992:

eles foron os pioneiros da concencia i a identidade de Galicia, os defensores da lingua propia do país, os que primeiro volveron a usala na escrita, por ser a máis clara seña de identidade, o máis incontestable argumento de nacionalidade (Alonso 2010: 127).

O papel elitista da escritura foi asociado noutro pregón de 1990, con motivo tamén da celebración das Letras, á idea de *dignidade*:

8 “Minha patria é a lingua portuguesa. Nada me pesaria que invadissem ou tomassem Portugal, desde que não me incomodassem pessoalmente. Mas odeio, com odio verdadeiro, com o unico odio que sinto, não quem escreve mal portuguez, não quem não sabe syntaxe, não quem escreve em orthographia simplificada, mas a pagina mal escripta, como pessoa própria, a syntaxe errada, como gente em que se bata, a orthographia sem ípsilon, como escarro directo que me enoja independentemente de quem o cuspiisse” (Bernardo Soares, *Livro do Desassossego*).

9 Cfr.: “A nosa lingua é a nosa patria. Nela, inda o desconecido, nunca é alleo pra nós” (Alonso 2010: 101). “Ela é a patria e sería o colmo trabucarse de patria sempre” (Alonso 2010: 100).

A escrita en galego ten por finalidade devolverlle a concencia i a dignidade ó noso pobo. Devolverlle a memoria histórica, a concencia profunda de comunidade longa. (Alonso 2010: 117)

A valoración da lingua escrita contrasta cunha concepción da lingua literaria etno-gráfica e aparentemente populista, baseada na fala herdada, que foi exposta en 1986:

[...] certamente non se sabe de qué sai o poeta. Toda a xente pode ser poeta e de feito todo home se comporta como tal, cando falando ou escribindo enriquece a Lingua e lle fai dicir algo que inda non se dixo, mesturado co dito e sabido. A lingua non-a fan os poetas solos, nin os outros escritores, nin os lingüistas, a Lingua fixérona todos e facémola nos. Fíxose falándoa. Pudera decirse que todos somos poetas, non só os recoñecidos como tales. (Alonso 2010: 96)

Da escritura literaria fai depender noutra ocasión o futuro da lingua:

Mentres os poetas i os narradores, que son outra maneira poética, sigan escribindo en galego estade certos, polo menos, da posibilidade de salvación [da lingua]. (Cochón 2010: 78-79)

Aínda que estas afirmacións estean posibelmente condicionadas polo contexto no que foron expostas, o III Congreso de Escritores celebrado en 1995, o papel que Novoneyra concede á escritura non debe dissociarse da función mesiánica atribuída ao autor, nomeadamente ao poeta, depositario das esenciais identitarias dun pobo, como foi exposto no texto que leva por título “A ebriedade do canto”:

Todo poeta éo primordialmente da súa nación.
 Porque il é o ser da memoria inevitable, gardadora e salvadora.
 É o esclavo poseso da súa lingua.
 É a encarnación viva de esa lingua.
 E nil volven cobrar alento, o alento que tiveron nelas, as palabras e os xeitos de lingua de xeneraciós e xeneraciós pasadas que a falaron e a fixeron única e así tal como é. (Cochón 2010: 198)

A LINGUA LITERARIA

Os estudos existentes sobre a lingua literaria de Novoneyra –escasos, como se dixo, até o de agora– salientan a base dialectal deste código poético fundamentado na variedade da microsubárea courelá do galego oriental-central (Novo 2004: 93). Nesa fórmula, consistente na incorporación a unha base courelá de formas doutras áreas e de lingua literaria, Olga Novo identificou unha “tendencia enxebriante que postula unha norma propia baseada nos patróns fonéticos caurelaos” (Novo 2004: 95). Unha análise recente de Carme Silva centrada nas distintas versións d’Os *Eidos* publicadas durante a vida do escritor (1952-1991) confirma esta tendencia, materializada na substitución de formas da lingua literaria por outras que pertencen á súa lingua natal. Neste senso, Silva considera que a actitude “regresiva” de Novoneyra convérteo nun “autor certamente excepcional na his-

toria literaria galega” onde os escritores tendían a evolucionar “a partir do dialecto natal (...) nun movemento ascendente do local ao global, das formas de ámbito máis restrinxido a aquelas outras de circulación asentada a través dos textos literarios” (Silva 2010: 101).

Ao substrato courelao referiuse o escritor cando cualificou a lingua d’Os *eidos* como un código elaborado a partir dunha herdanza atávica, comunal e telúrica, unha “lingua que xa sabía da terra, aprendida século a século”:

Muitas veces eu cáseque só transcribía. Era como un tesouro soterrado, encontrado... Era a riqueza que todos levamos, o herdo que ninguén nos pode quitar ou que ninguén debe deixarse quitar (Alonso 2010: 122).

Tratábase dunha lingua herdada, “non fixada, un idioma elaborado por xeneracións e xeneracións de labregos, capaz de suxerir o que a terra é” (Alonso 2010: 136), segundo explicou nun recital que tivo lugar en Escarón en 1993. A orixe labrega foi tamén evocada no discurso de clausura das Xornadas de Cultura Galega do Bierzo celebradas en Vilafranca en 1994. A reivindicación do Bierzo Galego dá pé nesta ocasión a unha declaración do orgullo lingüístico courelao formulada nos termos que seguen:

Levo con gran orgullo e con gran teima o ser poeta desta **Fala Galega Oriental** de labradores que garda o xeito, a forma das terras do Leste onde hoxe Galicia acaba en soave transcurso. (Alonso 2010: 143)

Novoneyra amosou no entanto unha actitude un tanto contraditoria con respecto ao substrato courelao da súa linguaxe literaria. Por unha banda, mostrou o seu malestar polo encadramento por parte dalgúns críticos na fala d’Os *eidos* alegando que esa “base” herdada diversificábase en “varios idiomas poéticos” ou “varios estilos da fala”. Deste xeito, nunha intervención no Instituto Xelmírez no ano 1986 arremeteu contra

ises leutores simplificadores ou dictaminadores [que] quixeron encuadrarme ou verme só no idioma de Os *Eidos*, no xeito da fala de Os *Eidos*, pois Os *Eidos* están feitos nunha **fala escrita** máis que nunha pura **escrita**. (Alonso 2010: 94)

Fronte a a esa visión reduccionista, o escritor reivindicou outros estilos como o “idioma de vangarda” empregado en “Viet Nam Canto” e outros rexistros que se *arredan* “do estilo da lingua oral”, como o utilizado en *Tempo de elexía* (Cochón 2010: 196).

O idioma courelao foi por outra banda obxecto de reivindicación en canto sinal de identidade. Neste senso, Novoneyra opuxo esa “lingua do pobo” á lingua estándar, nun texto dunha importante dimensión crítica lido en Triacastela en 1994 con motivo da celebración das Letras Galegas:

Sempre me producían calafriño aqueles contos dos camiñantes que cruzaban a serra ós que o vento atamentaba hastra acatulalos. Ando a falarvos de palabras galegas e de xeitos de decir, dos xiros de terras arredadas, aínda non ten (*sic*) asumidos pola lingua común o que agora chaman galego estándar os que andan a tervellar ca nosa Lingua

como se fora Lingua pra eles xogar ou estruturar como se non fora a Lingua do pobo que a fixo e gardou. (Cochón 2010: 69)

A lingua courelá, representada neste caso por un léxico dialectal empregado con función diferencialista e un tanto exotizante –*atamentar, acatular*– é ademais utilizada como argumento para formular unha crítica aos criterios excluínentes cos que foi elaborada a *lingua común*. Deste xeito, Novoneyra botaba lume a unha das polémicas que mantivo nas últimas décadas da súa vida, como foi a da reivindicación da presenza de formas da morfoloxía dialectal na escritura e, en particular, na normativa oficial, que o levou mesmo á disidencia na creación literaria. O texto máis popular desta polémica é sen dúbida o titulado “A xeito de autopoética”, escrito por encargo de Anxo Tarrío para a revista *Boletín Galego de Literatura* no ano 1991. A composición tiña como destino a sección “Creación”, na que se publicaban inéditos precedidos dunha breve nota biobibliográfica e unha reflexión autopoética. O lugar non semella *a priori* o máis axeitado para declaracións acerca da polémica suscitada pola normativa que se aprobara había case unha década. Aínda así, o poeta declina facer unha autopoética ao uso alegando que “máis que unha serían varias, como é normal nun poeta de longa traxectoria e que non se imite demasiado a si mesmo”, e anuncia que “hoxe por hoxe o único que direi é o que rexeito”. A aclaración precede a unha explicación contundente dos termos da súa disidencia:

Rexeito o idioma normativizado, homoxeneizado dos que siguen os ditados normativos do Instituto da Lingua, da Real Academia e do Parlamento e Xunta de Galicia, *impostos incluso ás obras de creación literaria* donde máis se precisa conservar o *sangre da Lingua* vivida, a súa forma peculiar i o aroma da infancia e comarca. Teimei e teimo que sea válida tamén na escrita de creación a *santa libertade dos falantes*. (Novoneyra 1991: 136)

Novoneyra diferencia nestas polémicas afirmacións a lingua literaria¹⁰ doutros usos, ao tempo que enfronta os *ditados normativos* ao *sangre da lingua vivida* e apela, como criterio, á *santa libertade dos falantes*. A desobediencia esténdea ademais ás institucións que postulan unha normativa reintegracionista:

Igual que rexeito ó *Galego Oficial*, rexeito na normativa reintegracionista oposta a el e non menos encorsetada e con olor a falsa e a nonpatria. (*ibidem*)

Aos defensores de ambas posturas en pugna durante o debate normativo culpa das consecuencias negativas dos seus postulados, tanto da artificiosidade do discurso literario que se está a producir, como as exclusións:

10 *Cfr.*: “O que si, de seguro non se pode cantar [O Courel], é no Galego Normativizado do Instituto da Lingua, nin no Galego Reintegrado, alongado do pobo, manipulado nas cátedras e nas aulas, que perdeu todo acento noso conocido, toda libertade e inocencia, toda porosidade co mundo donde vén” (1992) (Alonso 2010: 133).

Ambas [actitudes] quitáronlle a color, o sabor, i a aventura a moita da Literatura galega. Última i envenenaron ca súa teimosía o mundo literario con odios e marxinações inda maiores que os existentes no partidismo político. (*ibidem*)

Novoneyra puntualiza finalmente na súa autopoética *sui generis* que a súa non é unha postura de oposición á elaboración dun estándar e dunha normativa:

no me opoño a un galego respetuosamente normativizado, eso si, con moita maior flexibilidade e que dea cabida ás peculiaridades e que poda ser asumido e sentido como patria común unidora e fortalecedora. (*ibidem*)

Co argumento da “lingua-unión exposto máis arriba conflúe a aclaración do poeta, que fora formulada xa nas palabras previas a un recital celebrado en Sada en 1989 onde afirmaba non estar “contra a interlingua” (o “galego oficial”), á que lle esixe “que se pareza máis á de tódolos galegos” (Alonso 2010: 109). Nesta intervención o poeta expón argumentacións moi semellantes ás da *autopoética*:

(...) quero teimar na miña vella teima a pór un **galego noso propio** (por non decir **puro**, pois puidera entenderse “purista”). Un galego noso propio pero domeable (flexible), libre, con esa santa libertade dos falantes. Un galego particularizado, no que se noten as diferencias individuais, locais, comarcais e zonais, sin que por eso se desintegre, se perda a unidade da língoa e a súa ampre comprensión.

(...)

Non queremos unha normativa que excluía as peculiaridades dialectais. Non queremos unha inter-língoa que pille algo de eiquí e algo de eilí. Non queremos un galego de laboratorio, un galego no que só, os que o “elaboran”, recoñecen a súa patria. (Alonso 2010: 109-110)

Como pode apreciarse na seguinte táboa comparativa, os termos enfrontados son tamén similares aos do texto do ano 1991:

RECITAL DE SADA (1989)		“A XEITO DE AUTOPOÉTICA” (1991)	
TEIMA	REXEITAMENTO	TEIMA	REXEITAMENTO
“un galego noso propio”	galego oficial	“sangre da lingua vivida”	“idioma normativizado, homoxeneizado”
“galego domeable (flexible)”	exclusión de “peculiaridades dialectais”	“forma peculiar”	“normativa reintegracionista”
galego “libre”, “santa libertade dos falantes”	“interlíngoa que pille algo de eiquí e algo de eilí”	“aroma de infancia e de comarca”	
“galego particularizado”	“galego de laboratorio”	“santa libertade dos falantes”	

O texto lido en Sada analiza ademais as vantaxes e inconvenientes dun cambio de actitude, explicando como, na súa opinión,

todo o que o galego perda en rigor normativo, en **forzada sistematización**, en manía do estriuto que sempre dá en estreito, todo esto ganhará en aire, en alma de patria, ganhará en ser recoñecido sempre como propio.

(...)

Penso en que o pouco que se perda de racionalización normativa “forzada” gañárase en patria, ó “legalizar” a maior parte das formas dialectais. Gañárase en calor de patria, en desinhibición da escrita, i a fala, en riqueza expresiva, en matización, en aire propio de cousa coñecida: gañarase en ser de Galicia. (Alonso 2010: 110)

RECITAL DE SADA (1989)	
GAÑARÍASE	PERDERÍASE
“en aire”	“en rigor normativo”
“en alma de patria”	“en forzada sistematización”
“en ser recoñecido sempre como noso”	“en manía do estriuto”
“en patria”	“racionalización normativa “forzada””
“en calor de patria”	
“en desinhibición da escrita, i a fala”	
“en riqueza expresiva”	
“en matización”	
“en aire propio de cousa coñecida”	
“en ser de Galicia”	

Novoneyra matiza tamén aquí o alcance da súa disidencia, sen restrinxilo, como facía no texto de 1991, á lingua exclusivamente literaria:

Queremos unha Lingua que todos recoñezan, recoñezamos como nosa (dentro das tamén propias diferencias). Non estamos de pran contra a interlingua chamada *galego oficial*, pero exixímoslle que se pareza máis á de todos os galegos, pois senón nunca será a nosa patria. Como pretenden que se vaia defender e que vaíamos loitar por unha lingua que non é a patria de ninguén? (Alonso 2010: 110)

O argumento da artificiosidade da lingua estándar e da súa distancia a respecto dos falantes está tamén presente neste discurso, que arremete igualmente contra dúas das institucións que estaban a manter o debate normativo:

Por eso, ós que verdadeiramente falan galego, ós que sólo falan galego, ós que sempre falan galego, chegaron a facerlles crer que non o saben falar. Esta creencia, este feito, é público e notorio e débíalles servir como motivo de reflexión ós señores lingüistas do “Instituto da Lingua”. E en canto ós seus antagonistas da “Asociación Galega da Lingua” eu diríalles tamén que é xusto que Fernando Pessoa diga: “a miña patria é a lingua portuguesa, como é xusto que eu diga, e que nós digamos: a miña patria é a lingua galega. (*ibidem*)

O texto remata cun chamamento á disidencia dirixido á xuventude nos seguintes termos:

Eu pídlles ós novos escritores¹¹ e poetas galegos que usen o seu galego individual, local, comarcal, pois o outro dudo que seña o galego, un galego interior, como ha de ser o idioma da creación escrita. (*ibidem*)

O discurso de Novoneyra sobre a disidencia normativa ou, cando menos, sobre o seu malestar a respecto de determinadas escollas, non se remonta aos últimos anos da década dos oitenta e comezo da dos noventa, nin tampouco, como se podería pensar, ao momento posterior á aprobación das *Normas morfolóxicas e ortográficas da lingua galega* (1982), senón que cómpre retrotraer a un período anterior, pre-normativo. O xermolo da disidencia do escritor do Courel está xa presente no “Pregón de Fole” (1978), ocasión que aproveita para gabar o seu “galego popular, esa fala que leva no seu son i a sua estrutura toda a nosa carga histórica”, salientando ademais a lección do narrador lugués:

Seguimos a recalar a gran lección de Ánxel Fole, que é o uso dun galego natural, non requintado i estreito, como o dos que nin siquera son puristas. Refírome ós deformadores da nosa fala. Na teima de falar o galego máis galego de tódolos galegos non sólo se conforman con usar en exclusiva as palabras diferenciábeles do castellano, senón que inventan palabras galegas sacadas do seu laboratorio privado pra cousas que xa teñen nome dado e labrado pola historia, que iles no mellor dos casos desconocen ou desprecian por rurales ou polo que seña, que sempre buscarán i atoparán sotiles razóns para xustificalo. (Cochón 2010: 37)

No razoamento está xa presente a defensa da *naturalidade* fronte á *artificialidade* (“galego de laboratorio”), alén do rexeitamento dos neoloxismos innecesarios. O texto, datado en 1978 e anterior, polo tanto, á aprobación das *Normas morfolóxicas e ortográficas da lingua galega*, alerta xa sobre as consecuencias que terían as actitudes daqueles aos que denomina “desfacedores do noso idioma”,

os pedantes, os serios pedantes facedores refacedores, desfaedores do noso idioma, os do laboratorio da fala, cuio raro produto nos produce esa sensación de alergia idiomática que sentimos diante de tantos libros galegos de hoxe. (*ibidem*)

11 A relación de Novoneyra cos novos escritores coñeceu algúns episodios tensos. Vid. para isto Cochón 2001 e Ínsua 2005.

Á “alergia idiomática”, que vén dada, segundo explica polo estrañamento, o poeta engade os estragos na mocidade un modelo de lingua afastado do *maxisterio do pobo* produce, así como os atrancos no proceso de normalización que ocasiona:

A cousa é tan marcada e “tan pavera”, como diría Fole, que un sinte máis íntimo o castellano que ese raro produto que nos queren facer pasar por “galego depurado”. Non nos idiniaría que sólo o escribisen iles –os falsos puristas– se o tal vicio non fixera o estrago que está facendo o ser admitido como válido no idioma usado pola mocidade. E que xa o fixo cando era moza nova a miña xeneración, pois tamén un cría que había maestros nesto da fala á parte do propio pobo, e por eso a confusión é fenomenal, arrastrando a conseguinte falta de credibilidade na seguranza e precisión do idioma neste intre crucial pra a súa normalización i estensión a tódolos niveles. Engadindo máis dificultades ás que xa supón a diversidade comarcal. (*ibidem*)

Botando man das de “outra das leucións de Fole”, Novoneyra advirte do empobrecemento da “naturalidá da fala” que supón a uniformización da diversidade dialectal, e faino utilizando unha forma dialectal como é *ralvar*:

Porriba desta diversidade non cómpre ralvar nun afán de uniformización atropellada que máis que clarificar o que fai é empobrecer a naturalidá da fala, repito, da obra, foi outra das leucións de Ánxel Fole. (*ibidem*)

O “Pregón de Fole” anticipa polo tanto algúns dos argumentos utilizados por Novoneyra fronte a un modelo de lingua estándar –e, sobre todo, literaria– que deixa fóra solucións dialectais. O texto mostra como a súa disidencia, popularizada a raíz da polémica suscitada pola autopoética de 1991, era xa patente a finais da década dos setenta, nun momento previo á aprobación da normativa oficial e mesmo do Estatuto de autonomía.

A publicación da mencionada autopoética nunha revista académica –a diferenza doutros textos escritos para a súa lectura en feiras do libro, recitais e eventos varios– foi determinante na repercusión dun desacordo lingüístico que Novoneyra expuña nun momento no que o debate normativo dos anos oitenta perdera intensidade e protagonismo.

A disidencia do poeta respecto ao modelo de lingua escrita, principalmente literaria, debe ser polo tanto entendida nun contexto dunha certa complexidade no que o escritor se situou entre dous pólos: o ideal de liberdade de todo creador e a fidelidade á lingua entendida como un ben comunal que cómpre preservar. Co primeiro deles ten que ver a súa concepción mesiánica do escritor, e aínda máis do poeta, no que el vía unha “encarnación viva” da lingua. Co segundo, unha visión desta na que conflúen algúns dos tópicos dos que botou man o nacionalismo desde as súas orixes e que a identifican coa memoria do pasado, a identidade ou a patria. A súa postura contraria a unha lingua escrita que considera uniformizada constitúe xa que logo un caso particular baseado en argumentos individuais e colectivos que teñen como finalidade, alén da estética, o reflexo da fala herdada e do “ser de Galicia”.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Alonso Girgado et al. (eds.) (2010): *Celebración de Uxío Novoneyra (1930-1999)*. *Cadernos Ramón Piñeiro*, XIV. Asociación de Escritores en Lingua Galega. Centro de Documentación da. <http://www.aelg.org/Centrodoc/Main-Page.do>
- Cochón, Iris (2001): “A poesía de fin de milenio. O reaxuste dos anos noventa”, en Anxo Tarrío Varela (coord.): *A literatura desde 1936 ata hoxe*. A Coruña: Hércules de Ediciones, 366-417.
- Cochón, Luis et al. (2010): *Celebración de Uxío Novoneyra (1930-1999)*. *Cadernos Ramón Piñeiro*, XVI.
- Ínsua, Emilio Xosé (2005): “Algunhas reflexións sobre a figura e a obra de Uxío Novoneyra”, en Henrique Rabuñal Corgo e Cesáreo Sánchez Iglesias (coords.): *Uxío Novoneyra. A emoción da terra*. [A Coruña]: Asociación de Escritores en Lingua Galega, 41-53.
- Novo, Olga (2004): *Uxío Novoneyra. Lingua loaira*. Lugo: Fundación Caixa Galicia / El Progreso.
- Novoneyra, Uxío (1991): “A xeito de autopoética”. *Boletín Galego de Literatura*, 5, 135-139.
- Silva Domínguez, Carme (2010): “De Compostela ao Courel, de 1952 a 1990 : decisións de escrita n’Os Eidos”, en Anxo Tarrío Varela (ed.): *Uxío Novoneyra. Día das Letras Galegas 2010*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 99-133.
- VV. AA. (2009): *As teimas e os soños de Uxío Novoneyra*. Dossier da revista *Terra e tempo*. http://www.terraetempo.com/media/documentos/0TT_149_152_Dossier_As_teimas_e_os_sonos_de_Uxio_Novoneyra.pdf